

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

KREYSER SONATASI

LEV TOLSTOY

Rus dilindən tərcümə:

Rəfiq Ağayev

Baş redaktor: Toğrul MUSAYEV
Redaktor: İlahə ƏHMƏDOVA
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Tərtibatçı: İsmayıl SÜLEYMANLI
Cildin dizayneri: Bayram QAFAROV

Лев Николаевич Толстой
КРЕЙЦЕРОВА СОНАТА

Lev Nikolayevič Tolstoy
KREYSER SONATASI

Bakı, “Parlaq İmzalar” Nəşriyyatı – 2025, 144 səh.

© Лев Николаевич Толстой / 1890

© Parlaq İmzalar MMC / 2025

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 149
Klassiklər seriyası | 24

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “AVE PRINT” MMC
SENTYABR / 2025

Lev Tolstoy 1828-ci il sentyabrın 9-da Rusiyanın Tula quberniyasının Yasnaya Polyana malikanəsində anadan olub. Uşaq yaşlarında öncə anasını, daha sonra atasını itirib. 1844-cü ildə Kazan Universitetinə daxil olaraq şərq dilləri üzrə təhsil almağa başlayıb, lakin ikinci kursda təhsilini yarımçıq qoyaraq doğma kəndinə qayıdıb.

1863-69-cu illərdə ilk irihəcmli romanını – “Hərb və sülh”ü yazıb. 1873-77-ci illərdə isə bir qadının faciəvi taleyindən bəhs edən “Anna Karenina” romanı üzərində çalışıb. Sonuncu böyük romanı “Dirilmə” isə 1899-cu ildə çap olunub. Böyük yazıçının sonuncu romanı “Hacı Murad” isə 1912-ci ildə, ölümündən sonra çap olunub.

Lev Tolstoy 1910-cu il noyabrın 20-də “Astapova” stansiya-sında pnevmoniyadan dünyasını dəyişib.

Rafiq Ağayev 1940-cı il dekabrın 1-də Bakı şəhərində anadan olub. İbtidai təhsilini Bakıda, orta təhsilini Neftçalada alıb. ADU-nun Jurnalistika fakültəsini bitirdikdən sonra 1964-cü il oktyabrın 15-də “Araz” radiostansiyası fəaliyyətə başladığı gündən Azərbaycan radiosunda işləyib. 1975-ci ildən 1990-cı ilin əvvəlinədək radionun “Uşaqlar üçün proqramlar” redaksiyasının baş redaktoru vəzifəsində çalışıb. Rafiq Ağayev Azərbaycan radiosu və televiziyasına bəxş etdiyi Savalan baba obrazının yaradıcısıdır.

Bədii və elmi əsərlərin dilimizə tərcüməsi sahəsində Rafiq Ağayevin xidmətləri böyükdür. O, Tolstoyun bir neçə əsərini, Çexovun “İvanov” pyesini, V. Ovçinnikovun “Palıd kökləri: İngiltərə və ingilislər haqqında təəssürat və düşüncələr” adlı məşhur kitabını Azərbaycan dilinə tərcümə edib. 100-dən çox bədii filmin redaktoru olub.

Yazıçı-tərcüməçi 2023-cü il oktyabrın 29-da vəfat edib.

*“Mən isə sizə deyirəm: qadına baxıb ona qarşı
şəhvətlə alovlanan hər bir adam artıq ürəyində
onunla zina etmiş olur”.*

(Məttə, 5:28)

*“Şagirdlər ona dedilər: “Əgər iş belədirsə, onda
evlənməmək daha yaxşıdır ki!” İsa onlara dedi:
“Bunu hər kəs bacarmaz, bunu yalnız ilahi ənəm
olanlar bacarar. Bəziləri bədənində anadangəlmə
qüsurlu olduğu üçün evlənmə bilmir, bəzilərini insanlar
buna yararsız etmişlər, amma elələri də var ki, səma-
vi Padşahlığa görə özləri evlənməkdən imtina edirlər.
Bu cür yaşamağı bacaran qoy bu cür yaşasın”.*

(Məttə, 19:10-12)

I

Yazın erkən çağlarıydı. İki gün idi ki, qatarla yol gedirdik. Yaxın yerlərə gedənlər vaqona minib-düşürdülər, ancaq mənim kimi başqa üç nəfər isə qatar tərpənəndən öz yerlərində oturmuşdu: bunlardan biri üz-gözündən yorğunluq yağan, kişisayağı palto geyib papaq taxmış, papiros çəkən yaşlı və çirkin bir qadın idi, həmin qadının tanıdığı olan digər adam təqribən qırx yaşlarında, çoxdanışan, səliqəli və dəblə geyinmiş bir cənab idi, üçüncüsü isə hamıdan aralı oturmuş sərt, kəskin hərəkətləri ilə diqqəti cəlb edən orta-yaşlı, qıvrım saçlarına vaxtından qabaq dən düşdüyü aydınca hiss olunan, parlaq və oynaq gözlü alçaqboy bir kişi idi. Onun əynində yaxalığı qoyun dərisindən,

Kreyser sonatası

bahalı dərzinin əl işi olan, köhnə palto vardı, başına da qoyun dərisindən papaq qoymuşdu. Düymələrini açanda paltosunun altından geydiyi kaftan və yaxasında rus işləmələri olan köynək görünürdü. Bu cənabın gözəçarpan başqa bir xüsusiyyəti də bu idi ki, tez-tez öskürür, ya da yarımçıq kəsilmiş gülüş səsinə oxşar qəribə səslər çıxarırdı.

Həmin cənab bütün yolboyu sərnəşinlərlə tanışlıqdan və söhbətə qarışmaqdan uzaq qaçırdı. Qonşularının onu söhbətə tutmaq məqsədilə verdikləri suallara qısa və kəskin cavablar verir, ya kitab oxuyur, ya pəncərədən çölə baxa-baxa papiros çəkir, ya da özünün köhnə torbasından yemək çıxarıb çay içə-içə yeyirdi.

Mənə elə gəlirdi ki, o öz tənhalığından təngə gəlib və buna görə də bir neçə dəfə onu söhbətə tutmaq istədim, amma hər dəfə baxışlarımız qarşılaşanda – üzbəüz oturduğumuzdan nəzərlərimiz tez-tez qarşılaşırdı – dərhal üzünü yana çevirib kitabı əlinə alır, ya da pəncərəyə baxırdı.

Səfərimizin ikinci günü axşamüstü qatar böyük stansiyaların birində dayananda bu əsəbi cənab düşüb qaynar su gətirdi və özü üçün çay dəmlədi. Səliqəli və dəblə geyinmiş cənab isə öz qonşusu – kişi-sayağı palto geymiş, papirosçəkən xanımla stansiyada çay içməyə getmişdilər. Sonradan öyrəndim ki, həmin cənab vəkil imiş.

Bu vaxt vaqona bir neçə təzə sərnəşin mindi. Onlardan biri əyninə ilka¹ xəzindən kürk geymiş, başına iri günlüklü, mahud kartuz² qoymuş hündürboylu, təmiz

1. İlka – amerikan dələsi – Tərc.

2. Kartuz – qabağı günlüklü furajka, papaq – Red.

taras edilmiş üzü qırıq-qırıq olan bir qocaydı; görünüşündən tacirə oxşayırdı. O, vəkillə xanımın oturduğu yerin qarşısında əyləşdi və həmin andaca görkəmindən tacir prikazçikinə¹ oxşayan, vaqona bu stansiyada minmiş cavan kişi ilə söhbətə girişdi.

Mən çəpəki oturmuşdum və qatar dayandığı vaxtlarda gedib-gələn olmadıqca onların nə danışdıqlarını qırıq-qırıq eşidirdim. Tacir əvvəlcə bildirdi ki, öz mülkünə gedir, malikanəsi buradan cəmi bir stansiya o yanadır; ardınca, həmişə olduğu kimi, qiymətlərdən, alış-verişdən danışdılar, sonra Moskvada ticarətin vəziyyətinə, sonra da Nijeqorod yarmarkasına keçdilər. Prikazçik hər ikisinin də tanıdığı hansısa bir varlı tacirin həmin yarmarkada düzəltdiyi içki məclislərindən söhbət açdı, di gəl, qoca onun sözünü kəsib keçmişdə Kunavində şəxsən özünün iştirak etdiyi eyş-işrət məclislərindən danışmağa başladı. Görünür, həmin məclislərdə olduğuna görə qürrələnirdi və bir dəfə Kunavində hər ikisinin də tanıdığı həmin tacirlə sər-xoşkən çıxardığı, yüksək səsle deyiləsi mümkün olmayan hoqqadan sevincini gizlətməyərək danışdı və qocanın pıçıltıyla dediyi həmin sözləri eşidən prikazçik elə qəhqəhə çəkdi ki, səsi bütün vaqona yayıldı, qoca tacir də iki qızıl dişini nümayiş etdirərək ona qoşuldu.

Onların söhbətindən maraqlı nəsə eşidəcəyimi gözləmədiyimdən ayağa qalxdım, dedim, düşüb bir az platformada gəzişim. Vaqonun qapısına çatanda gələ-gələ nə haqdasə qızgın söhbət eləyən vəkil və xanımla rastlaşdım.

1. Prikazçik – tacir dükanında satıcı, mağaza xidmətçisi – Red.

Söhbətçil vəkil məni görəndə dedi:

– Çatdırmazsınız, ikinci zəng indicə vurulacaq.

Doğrudan da, heç sonuncu vaqona gedib çatmamışdım ki, zəng vuruldu. Mən yerimə qayıdanda vəkillə xanımın qızgın söhbəti hələ də davam edirdi. Qoca tacir dinməzəcə onlarla üzbəüz oturmuşdu, ciddi nəzərlərlə baxır və narazı-narazı nəsə çeynəyirdi.

– Sonra o, ərinə açıq-aydın bildirdi ki, – mən yanından keçəndə vəkil gülümsəyərək belə danışdı, – onunla yaşaya bilmir, heç yaşamaq fikrində də deyil, çünki...

Bundan sonra dediklərini eşidə bilmədim. Məndən sonra bir neçə başqa sərnişin, konduktor gəlib keçdi, artelçi vaqona daxil oldu, səs-küy uzun çəkdi və söhbətdən qırıq-qırıq da olsa, heç nə eşidilmədi. Ara sakitləşəndə mən yenə də vəkilin səsini eşitdim, görünür, söhbət konkret hadisədən ümumi mövzuya keçmişdi.

Vəkil deyirdi ki, boşanma məsələsi indi Avropada çox ictimailəşib və bizdə də belə hallara getdikcə daha tez-tez rast gəlmək olur. Hiss edəndə ki, ondan başqa heç kim danışmır, vəkil sözünə ara verib xoş bir təbəssümlə üzünü qocaya tutdu:

– Köhnə vaxtlarda belə şeylər yox idi, elə deyil?

Qoca nəsə demək istədi, amma elə həmin anda qatar yerindən tərpəndi və o, kartuzunu başından çıxarıb dodaqaltı dua oxuya-oxuya xaç çəkməyə başladı. Vəkil baxışlarını yayındıraraq nəzakətlə gözlədi. Qoca duasını qurtarıb üç dəfə xaç çəkdi, kartuzunu başına keçirib yerini rahatladı və sözə başladı:

– Olurdu, cənab, əvvəllər də olurdu, amma bu qə-dər yox, – dedi. – İndiki dövrdə isə olmaması müm-kün deyil. Artıq camaat çox oxuyur, çox bilir.

Qatar sürətini çoxaltdıqca təkərlərin relslərin birləş-diyi yerlərə toxunmasından əmələ gələn taqqıltı, səs-küy də artır və mən maraqlansam da, söhbəti yaxşı eşidə bilmirdim, buna görə də yerimi dəyişib onlara yaxın oturdum. Görünür, söhbət qonşumu, həmin o parlaq gözlü, əsəbi cənabı da maraqlandırmışdı, o, ye-rini dəyişməsə də, diqqətlə qulaq asırdı.

– Bəyəm oxumaq, savadlanmaq pis şeydi ki?! – xa-nım güclə seziləcək tərzdə gülümsünüb dedi. – Doğ-rudan elə düşünürsüz ki, əvvəllər olduğu kimi, bəylə gəlin bir-birini görmədən, tanımadan evlənsələr daha yaxşıdı? – sonra bütün qadınların adətinə uyğun, həm-söhbətinin artıq verdiyi suala yox, indi söyləyəcəyini düşündüyü sözlərə cavab verərək davam etdi. – Heç bilmirdilər, sevirlərimi, sevə biləcəklərimi, kimə gəldi ərə gedirdilər, ömür boyu da əzab çəkirdilər. Deməli, sizcə, bu, yaxşıdı? – guya qoca tacirlə danışsa da, əs-lində, sözlərini mənə və vəkilə ünvanlamışdı.

– Savadları aşib-daşır, – qoca tacir qadının sualına cavab verməyib ona ikrahla baxa-baxa təkrar etdi.

– Ər-arvad arasındakı narazılıqla savad arasındakı əlaqəni izah etsəydiz, məmnun olardım, – vəkil xəlifcə gülümseyib soruşdu.

Tacir nəse demək istədi, amma xanım onun sözü-nü ağzında qoydu.

– Xeyr, keçdi daha o vaxtlar, – dedi.

Vəkil xanımın sözünü kəsdi:

– Yox, xanım, icazə verin, fikrini söyləsin.

Kreyser sonatası

– Oxumaqdan başlarına hava gəlib, – qoca qətiyyətlə bildirdi.

– Bir-birini sevməyən iki adamı evləndirirlər, sonra da baxıb təəccüblənirlər ki, nə olub bunlara, görəsən, aralarındakı bu narazılıq nədəndi, – qadın dözə bilməyib vəkilə, mənə və hətta yerindən qalxıb oturacağıın söykənəcəyinə dirseklənərək gülümsünə-gülümsünə söhbətə qulaq asan prikazçikə baxa-baxa sözə qarışdı. – Daha demirlər ki, ancaq mal-qaranı özlərindən xəbərsiz, yiyəsinin istəyinə görə cütləşdirərlər, insanlarınsa öz istəkləri, öz məhəbbətləri olur, – qadın açıq-aydın taciri sancmaq istəyirdi.

– Düz demirsiz, xanım, – qoca dilləndi, – mal-qara heyvandı, insan isə qanuna tabedi.

– Bəs məhəbbət olmayan yerdə dediyiniz o insanla necə yaşamaq olar? – Qadın öz zənnincə yeni olan mülahizələrini söyləməyə tələsirdi.

– Qabaqlar belə şeylərə fikir vermirdilər, – qoca ötkəm səslə dedi, – bu söhbətlər indi-indi ortaya çıxıb. Aradan yel əsən kimi arvad başlayır: “Çıxıb gedirəm”. İş gör nə yerə çatıb ki, bu, mujiklər arasında da dəb düşüb. Bir də görürsən, mujikin arvadı deyir: “Al, bu sənin köynəyin, bu da şalvarın, mən isə Vanka ilə gedirəm, onun saçları səninkindən daha qıvrımdır”. Hə, indi gəl işin içindən çıx da. Qadının canında hər şeydən əvvəl qorxu olmalıdı.

Prikazçik gah vəkilə, gah xanıma, gah da mənə baxdı, gülməyini güclə saxlayırdı, istəyirdi bilsin, tacirin sözlərini biz necə qiymətləndiririk və sir-sifətindən aydınca görünürdü ki, qocanı müdafiə etməyə də, ona gülməyə də hazırdır.

– Necə yeni qorxu? – xanım soruşdu.

– Elə beləcə: qadın öz ə-rin-dən qorxmalıdı! Bax bu qorxunu deyirəm.

– Yox, ağsaqqal, daha o vaxtlar getdi, – xanım bir az qəzəblənmişdi.

– Xeyr, xanım, getməyib. Həvvə, yeni qadın kişinin qabırğasından əmələ gəlib, qiyamətə qədər də belə qalacaq, – qoca bunu deyib başını elə ciddi və müzəffər bir əda ilə yırğaladı ki, prikazçik qələbənin onun tərəfində olduğuna qərar verdi və bərkdən güldü.

– Ancaq siz kişiler belə fikirləşirsiniz, – xanım təslim olmaq istəmir və tez-tez bizə sarı baxırdı, – özünüz nə istəsəz edirsiniz, qadını isə teremdə¹ dustaq saxlayırsız. Sizə hər şey olar, bizə heç nə olmaz.

– Kim dedi bizə hər şey olar?! Sadəcə, söhbət kişidən gedirsə, heç nə olan deyil, amma qadın kövrəkdi, tez sına bilər, – tacir dediyinin üstündə durdu.

Tacirin səsindəki qətiyyət qulaq asanlara təsir edir, onları inandırır və xanım dilxor olsa da, məğlub olduğunu etiraf etmək istəmirdi.

– Bəli, amma, mənəcə, razılaşırsız ki, qadın da insandı, kişi kimi onun da hissləri var. İşdi, qadın ərini sevmirsə, neyləməli?

– Sevmirmiş! – tacir qaşlarını və dodaqlarını tərpə-dərək hiddətlə təkrar etdi. – Əvvəl-axır sevəcək!

Bu gözlənilməz dəlil prikazçikin xüsusilə xoşuna gəldi və çıxardığı qəribə səslə qocanın dediklərini təqdir etdiyini bildirdi.

1. Terem – qədim Rusiyada evin üstündə xüsusi otaq və yaxud qüllə şəklində ayrıca ev – Red.

Kreyser sonatası

– Xeyr a, sevməyəcək, – xanım dediyindən dönmədi, – bir halda ki məhəbbət yoxdu, onu zorla yaratmaq olmaz.

– Yaxşı, bəs arvadın öz ərinə xəyanət etməsi necə, buna nə deyirsiniz? – vəkil yenidən söhbətə qoşuldu.

– Elə şey olmamalıdı, – qoca cavab verdi, – kişi yol verməməliidi buna.

– İşdi, birdən oldu, bəs onda necə? Belə şeylər olur axı.

– Kimdə olur olsun, bizdə olmur, – qoca dilləndi.

Hamı susdu. Prikazçık yerində qurdalandı, görünür, başqalarından geri qalmaq istəmirdi, gülümsünərək dedi:

– Bizim uşaqlardan da birinin başına belə bir cəncəl iş gəlmişdi. Ağlasığmaz bir şey idi. O yazığın da bəxtinə pozğun bir qadın çıxmışdı. Və günlərin bir gününü başladı biabırçılığa. Əri isə ağır, ciddi, ağıllı adam idi. Arvad əvvəlcə kontor işçisi ilə gəzdi. Əri xoşluqla çox dilə tutdu, amma o yola gəlmədi. Çox həyasızlıqlar elədi, ərinin pullarını oğurlamağa başladı. Əri onu döydü də, söydü də – faydası olmadı, daha da həyasızlaşdı. İş o yerə çatdı ki, bir yəhudi ilə eşqbazlığa girişdi. Yazıq kişi neyləsin? Axırda birdəfəlik qovdu onu. Oğlan hələ də subaydı, arvad isə əxlaqsızlığından əl çəkməyib.

– Ona görə ki axmaqdı, – qoca dedi. – Əgər birinci gündən qudurtmasaydı arvadı, əl-ayağını əməlli-başlı yığsaydı, o da qaxılıb evində oturardı. Əvvəldən imkan verməyəsən gərək. Çöldə ata, evdə də arvada etibar eləmə heç vaxt.

Bu vaxt konduktor gəlib yaxınlıqdakı stansiyaya gənlərin biletlərini yoxlamağa başladı. Qoca biletini ona verdi.

– Bəli, cənablar, bu arvad tayfasının gözünün odunu qabaqcadan alasan görə, yoxsa hər şey əldən gedər.

– Bəs özünüz indicə danışmırdız ki, Kunavində, yarmarkada evli adamlar necə kef çəkirlər? – mən özümü saxlaya bilməyib dilləndim.

– O, tamamilə başqa söhbətdi, – tacir bunu deyib sükuta daldı.

Fit səsi eşidiləndə qoca ayağa qalxdı, taxtın altından torbasını götürüb paltosunu düymələdi, kartuzunu qaldırıb vidalaşdı və qapıya sarı getdi.

II

Qoca təzəcə çıxmışdı ki, söhbət yenidən qızışdı.

– Qocanın fikirləri köhnəlib, – prikazçik dedi.

– Bu adam Domostroyun¹ canlı nümunəsidir ki, – xanım dedi. – Qadın barədə, nikah barədə necə kobud bir təsəvvürü var!

– Bəli, cənablar, nikaha Avropa baxışından çox uzağıq biz, – vəkil dedi.

– Belə adamların anlamadıqları başlıca şey budur ki, – xanım təzədən söhbətə qarışdı, – məhəbbətsiz nikah, nikah deyil; onu yalnız məhəbbət müqəddəsləşdirir və əsl evlilik məhəbbəti müqəddəsləşdirən nikahdır.

1. Domostroy – XVI əsrə aid rus yazılı abidəsi; ailə və məişətlə bağlı qanun və təlimatlar toplusu, rus patriarxal ailə həyatının ensiklopediyası – Red.